

Comentari bibliogràfic

LES TECNOLOGIES DE LA INFORMACIÓ I LA COMUNICACIÓ EN EL DEBAT DEL DRET PÚBLIC CONTEMPORANI

Agustí Cerrillo i Martínez*

Sumari

1. La regulació en la societat de la informació
2. El govern d'Internet
3. La distribució de competències en la societat de la informació
4. Drets fonamentals
5. Les relacions dels poders públics amb els ciutadans a través de les TIC
6. L'Administració electrònica
 - 6.1. Difusió d'informació pública a Internet
 - 6.2. Comunicació i participació en línia
 - 6.3. Tramitació telemàtica de procediments administratius
 - 6.4. Contractació administrativa electrònica
 - 6.5. Administració tributària
7. Reflexions finals

* Agustí Cerrillo i Martínez, professor agregat de dret administratiu de la Universitat Oberta de Catalunya. Estudis de Dret i Ciència Política, av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona, acerrillo@uoc.edu. Article rebut el 5.06.2007.

En els darrers anys, els avenços que la nostra societat està experimentant gràcies al desenvolupament tecnològic estan tenint un reflex en el dret. De fet, com tindrem oportunitat d'anar veient en les properes pàgines, les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) estan tenint un impacte important en diferents institucions del dret públic. Precisament, l'objecte d'aquest article és recollir els treballs elaborats des de la doctrina jurídica espanyola amb la finalitat de poder copsar l'evolució normativa i el canvi en diferents institucions que ha propiciat el desenvolupament tecnològic i, en particular, Internet.¹

En els darrers anys, s'ha anat aprovant una pluralitat diversa de normes en diferents àmbits jurídicopúblics amb l'objectiu de regular les activitats i els efectes que es deriven de l'extensió de les TIC.² Però també s'han hagut d'interpretar les normes vigents per adaptar-les a la nova realitat i proposar noves regulacions o modificacions de les regulacions vigents per poder fer front als nous reptes que Internet genera.

Paral·lelament, hi ha hagut un gran interès entre els estudiosos del dret per conèixer i analitzar tots aquests canvis. En les properes pàgines ens proposem exposar de manera necessàriament breu quina ha estat i està sent la contribució de la ciència jurídica en l'anàlisi i la valoració de l'impacte de les TIC en el dret públic.³ Els nostres esforços se centraran a recollir els articles i les monografies publicats durant la darrera dècada sobre aquesta temàtica per autors espanyols en els àmbits analitzats en aquest número de la *Revista*.⁴

1. Castells descriu detalladament el sorgiment d'Internet a: Castells, Manuel, *La Galàxia Internet*, Barcelona, Plaza & Janés, 2002.

2. Una aproximació interdisciplinària a l'impacte de les tecnologies de la informació i la comunicació en el dret pot trobar-se a: Peguera, Miquel (coord.), *Derecho y Nuevas Tecnologías*, Barcelona: EDIUOC, 2004, i Davara Rodríguez, Miguel Ángel, *Manual de Derecho Informático*, 2a ed., Cizur Menor, Aranzadi, 2006.

3. Altres articles han tingut per objecte recollir els recursos a disposició dels juristes a Internet: Mikelarena Peña, Fernando, «Recursos de informació jurídica de caràcter gratuït en Internet para investigadores de Derecho», *Revista Aragonesa de Administración Pública*, núm. 17, 2000, i Ruíz-Rico Ruíz, Gerardo i Ruíz Ruíz, Juan José (coords.), *Derecho Público en Internet: Guía de direcciones*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2003 (*Cuadernos y debates*, 145).

4. Trobem una mostra d'aquest interès en l'existència de diferents congressos sobre el dret i les tecnologies de la informació i la comunicació (el Congrés Internet, Dret i Política organitzat per la UOC, el Congrés Derechotics organitzat per la Xarxa DerechoTics i la Universitat de Múrcia o les Jornades sobre Tecnologies de la Informació para la modernización de las Administraciones Públicas-TECNIMAP, a més dels Encuentros sobre Informática y Derecho que organitzava l'Institut de Informàtica Jurídica de la Universitat Pontificia de Comillas), la creació de col·leccions

L'article s'ha organitzat al voltant de quatre eixos: el paper del dret en la societat de la informació; el govern d'Internet; l'impacte de les TIC en l'esfera privada, i les relacions dels poders públics amb els ciutadans a través de les TIC, amb una incidència especial en l'administració electrònica.

1. La regulació en la societat de la informació

La globalització no és només econòmica, sinó que també afecta altres àmbits com el dret. L'extensió d'Internet –juntament amb altres fenòmens de caràcter global com els intercanvis financers i comercials, les migracions, el medi ambient o la cultura– ha contribuït al sorgiment d'uns principis i unes normes jurídiques que transcendeixen la sobirania i les fronteres estatals que es coneixen sota la noció de *globalització jurídica*.⁵

De mica en mica, al nostre país també s'han anat realitzant diferents reflexions sobre la globalització i els seus efectes en el dret.⁶ Mir o Alli han analitzat els efectes de la societat de la informació, en particular en el dret administratiu, aprofundint en les causes del procés i en les transformacions experimentades en el dret administratiu, que van des de l'aparició de noves instàncies internacionals de regulació fins al sorgiment de nous instruments regulatoris, com ara el dret flexible o *soft law*.⁷

dedicades en exclusiva a la regulació de les tecnologies de la informació i la comunicació (com ara a les editorials Comares o Thomson-Civitas), així com revistes especialitzades tant en format paper (*Revista Aranzadi de Derecho y Nuevas Tecnologías*) com electrònic (*Revista Internet, Dret i Política*, editada per la Universitat Oberta de Catalunya a l'adreça <http://idp.uoc.edu/4/cat/index.html>, o *Revista datos personales*, publicada per l'Agència de Protecció de Dats de la Comunitat de Madrid a l'adreça: <http://www.datospersonales.org/>).

5. Com a exemple, es poden citar els treballs d'Auby, Jean-Bernard, *La Globalisation, le Droit et l'Etat*, París, Monchrestien, 2003; Stewart, Richard, «Il diritto amministrativo globale», *Rivista trimestrale di diritto pubblico*, núm. 3, 2005, o Cassese, Sabino, *La Globalización Jurídica*, Madrid, INAP-Marcial Pons, 2006.

6. De Vega García, Pedro, «Mundialización y derecho constitucional: la crisis del principio democrático en el constitucionalismo actual», *Revista Estudios Políticos*, núm. 100, 1998 (abril-juny); Muñoz Machado, Santiago, *La Regulación de la Red. Poder y Derecho en Internet*, Madrid, Taurus, 2000; Faria, José Eduardo, *El derecho en la economía globalizada*, Madrid, Trotta, 2001. Tarrés Vives, Marc, *Normas técnicas y ordenamiento jurídico*, València, Tirant lo Blanch, 2003.

7. Mir Puigpelat, Oriol, *Globalización, Estado y Derecho. Las transformaciones recientes del Derecho administrativo*, Madrid, Civitas, 2004, i Alli Aranguren, Juan-Cruz, *Derecho Administrativo y Globalización*, Madrid, Civitas, 2004.

Si centrem la nostra atenció en Internet, podem observar fàcilment que té un caràcter universal que supera les fronteres dels estats. Aquest fet té una incidència important en la regulació, atès que els estats perden la seva capacitat tradicional de control, basada en la territorialitat de la seva sobirania, a través de la regulació de les activitats que es duen a terme a Internet, ja que no es pot regular Internet només amb els mateixos instruments (tractats, lleis, reglaments) ni de la mateixa manera (exclusivament unilateral).⁸ Internet requereix mecanismes de regulació nous o, si més no s'ha observat, demanda un replanteig dels mecanismes de regulació tradicionals.

Les circumstàncies que s'han anat apuntant han dut diferents autors a plantejar diferents maneres de regular Internet. Cal dir, però, que a Espanya aquest debat no ha estat gaire intens i, en general, no ha passat del plantejament.⁹

Una primera opció plantejada per regular Internet i que ha estat rebatuda des de la doctrina espanyola és, senzillament, no regular Internet, seguint els mateixos orígens de la xarxa i la seva voluntat de preservar-se com un espai de llibertat irreductible.¹⁰

Una segona opció és regular els aspectes tècnics d'Internet, el *codi*, utilitzant l'expressió popularitzada per Lessig.¹¹

Una tercera opció plantejada podria consistir a adoptar una regulació general de les activitats que es desenvolupen a Internet, una *lex informatica*.¹²

8. Barnés Vázquez, Javier, «Una reflexión introductoria sobre el Derecho administrativo y la Administración pública de la Sociedad de la Información y el Conocimiento», *Administración de Andalucía. Revista Andaluza de Administración Pública*, núm. 40, 2000.

9. En trobem una excepció a: Moles Plaza, Ramón J., *Derecho y control de Internet. La regulabilidad de Internet*, Barcelona, Ariel, 2004.

10. Soria Bartolomé, citat a: Laguna de Paz, José Carlos, «Internet: aspectos de su régimen jurídico-público», *Revista Española de Derecho Administrativo*, núm. 13, 2002; Villar Palasí, José Luis, «Implicaciones jurídicas de Internet», *Saberes: Revista de estudios jurídicos, económicos y sociales*, núm. 1, 2000, recull algunes de les reflexions estrangeres sobre Internet com a espai de no-dret.

11. Lessig, Lawrence, *Code version 2.0*, Nova York, Basic Books, 2006.

12. Reidenberg, Joel R., «Lex informatica: the formulation of information policy rules», *Texas Law Review*, vol. 76, núm. 3, 1998. Cal matisar, però, que per a alguns autors nord-americans aquesta expressió respon a la regulació basada en l'adopció d'estàndards tècnics.

En la literatura francòfona s'ha utilitzat l'expressió *lex electronica*. Vegeu Trudel, Pierre, *Lex electronica*, a: Morand, Charles-Albert (dir.), *Le droit saisi par la mondialisation*, Brussel·les, Bruylant, 2001.

Una quarta opció de regulació consisteix a aplicar les normes del món *off-line* al món *on-line*.¹³

Finalment, una altra opció consisteix a regular (en l'àmbit internacional o estatal) aquelles activitats que no troben una resposta suficient en els ordenaments jurídics vigents,¹⁴ tot i les dificultats que això pot comportar.¹⁵

Però, a més d'aquests instruments de regulació clàssics, la doctrina ha anat proposant i estudiant altres instruments que poden facilitar la regulació de les activitats que es duen a terme a Internet. La incapacitat de la regulació tradicional o clàssica, la reglamentació (tractats internacionals, lleis i reglaments) per fer front a Internet, ha facilitat que s'hagi estès l'ús de l'autoregulació en relació amb les activitats que es desenvolupen a la xarxa. L'autoregulació es basa en l'elaboració i el respecte per part dels mateixos actors de les regles que formulen.¹⁶ Tot i així, alguns autors han recordat les limitacions que presenta el recurs a aquest mecanisme.¹⁷

Un altre instrument que s'ha proposat, encara que sense gaire acollida a la nostra doctrina, és la coregulació o regulació cooperativa que resulta de l'acord entre els poders públics i les parts interessades, en què el fet de mantenir la presència pública garanteix la seva capacitat coercitiva. La Declaració de principis *Construir la societat de la informació: un desafiament global per al nou mil·lenni* adoptada a la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació celebrada, en la primera fase a Ginebra el 2003, ha apostat per aquest instrument.

13. Muñoz Machado, Santiago, *La Regulación de la Red. Poder y Derecho en Internet*, op. cit.

14. Laguna de Paz, José Carlos, «Internet: aspectos de su régimen jurídico-público», op. cit.

15. Muñoz Machado, Santiago, *La Regulación de la Red. Poder y Derecho en Internet*, op. cit.; García Mexía, Pablo, «El Derecho de Internet y sus implicaciones para la Administración», *Documentación administrativa*, núm. 265-266, 2003.

16. Sánchez Blanco, Ángel, *Internet. Sociedad, Empresa y Poderes Públicos*, Granada, Comares, 2000; Darnaculleta i Gardella, M. Mercè, *Autorregulación y Derecho Público: la autorregulación regulada*, Madrid, Marcial Pons, 2005 i Cantero Martínez, Josefa, «La incidencia de la técnica y de las transformaciones sociales en el Derecho administrativo: el recurso a la denominada "autorregulación regulada"», a: Punzón Moraleda, Jesús (coord.), *Administraciones Públicas y Nuevas Tecnologías*, Valladolid, Lex Nova, 2005. També hi ha reflexions en aquesta línia a: Villar Palasí, José Luis, «Implicaciones jurídicas de Internet», op. cit.

17. Laguna de Paz, José Carlos, «Internet: aspectos de su régimen jurídico-público», op. cit.

2. El govern d'Internet

Internet no té òrgans internacionals de govern.¹⁸ Això no obstant, hi ha tot un seguit d'organismes que, de forma parcial, en regulen el funcionament i el creixement. En particular, ho fan mitjançant la definició d'estàndards relatius als protocols de comunicació i a l'assignació d'adreces que permeten identificar els ordinadors que hi ha connectats a la xarxa.

El govern d'Internet ha despertat poc interès entre la doctrina espanyola. Els escassos articles que s'han publicat en aquesta matèria tenen un caràcter força descriptiu, i exposen els diferents òrgans que incideixen en la regulació d'Internet.¹⁹

Tanmateix, Abril ha reflexionat en diverses ocasions sobre aquesta matèria i ha proposat, entre altres aspectes, la limitació del paper que l'Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) pot dur a terme per governar Internet, que els usuaris no participin en el govern de la xarxa per garantir-ne el caràcter democràtic –atès que el que els interessa és que funcioni– i la difícil limitació del paper dels Estats Units d'Amèrica en el govern de la xarxa mentre la major part de les empreses del sector siguin nord-americanes.²⁰

3. La distribució de competències en la societat de la informació

Des de la perspectiva competencial, hi ha acord en la doctrina sobre el fet que les TIC no constitueixen una realitat pròpia i diferenciada, sinó un instrument que afecta de manera horitzontal diferents títols competencials.²¹ En aquesta línia,

18. Villar Palasí, José Luis, «Implicaciones jurídicas de Internet», *op. cit.*

19. Laguna de Paz, José Carlos, «Internet: aspectos de su régimen jurídico-público», *op. cit.* Igualment, Muñoz Machado, Santiago, *La Regulación de la Red. Poder y Derecho en Internet*, *op. cit.*

20. Abril, Amadeu, «Mitos y realidad del gobierno de Internet», *Revista Internet, Dret y Política*, núm. 3, 2006.

21. Pérez Grande, Miguel A., «La sociedad de la información y sus implicaciones sobre el régimen de distribución de competencias entre el Estado y las CCAA», *Revista Jurídica de la Comunidad de Madrid*, núm. 8, 2000; Muñoz Machado, Santiago, *La Regulación de la Red. Poder y Derecho en Internet*, *op. cit.*; Bernadí Gil, Xavier, «Derecho público y administración electrónica: una visión panoràmica», *Nuevas políticas públicas. Anuario multidisciplinar para la modernización de las Administraciones públicas*, 2003; Bernadí Gil, Xavier, «La incidència d'Internet sobre la distribució de competències», *Quaderns OBSEI*, núm. 1, 2004.

per exemple, Muñoz Machado apunta que les comunitats autònomes no s'haurien de veure desplaçades de la regulació d'Internet considerant la necessitat de fer una regulació unitària del ciberespai, ja que en aquells casos en què tinguin competències per regular una matèria determinada en l'espai real també les haurien de poder exercir per regular l'espai virtual.²²

Per aquest motiu, els conflictes que es puguin plantejar entre l'Estat i les comunitats autònomes en relació amb aspectes vinculats a les TIC s'hauran de resoldre a partir del marc vigent de distribució de competències fixat per la Constitució i l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

Deixant de banda aquesta aproximació general, cal posar en relleu que hi ha dos àmbits sectorials que han estat especialment problemàtics i que la doctrina ha recollit i analitzat.

D'una banda, trobem les telecomunicacions, competència exclusiva de l'Estat.²³ El desenvolupament i els avenços tècnics que s'han anat produint al voltant de les telecomunicacions han donat lloc a la necessitat de reinterpretar l'abast en aquesta matèria per part del Tribunal Constitucional.²⁴

D'altra banda, hi ha les dades personals. En aquest cas, no existeix a la Constitució cap menció expressa a la distribució de competències en matèria de protecció de dades personals, tot i que la jurisprudència del Tribunal Constitucional ha reconegut un dret fonamental a la protecció de dades de caràcter personal a l'art. 18.4 CE. Això ha provocat el sorgiment de conflictes entre l'Estat i les comunitats autònomes sobre l'abast de la competència esta-

22. Muñoz Machado, Santiago, *La Regulación de la Red. Poder y Derecho en Internet*, op. cit.

23. Tot i l'evident impacte de la regulació de les telecomunicacions en la majoria dels aspectes que s'estan tractant en aquestes pàgines, no han estat objecte d'una anàlisi específica. Vegeu, sobre aquesta qüestió: Gómez-Reino y Carnota, Enrique, *Telecomunicaciones, infraestructuras y libre competencia*, València, Tirant lo Blanch, 2003; García de Enterría, Eduardo i de la Quadra Salcedo, Tomás, *Comentarios a la Ley General de Telecomunicaciones. Ley 32/2003, de 3 de noviembre*, Madrid, Thomson-Civitas, 2004; Cremades, Javier i Rodríguez-Arana Muñoz, Jaime, *Comentarios a la Ley General de Telecomunicaciones*, Madrid, La Ley, 2004; Laguna de Paz, José Carlos, *Telecomunicaciones. Regulación y Mercado*, Cizur Menor, Aranzadi, 2004; Torre Martínez, Lourdes, *La intervención de los municipios en las telecomunicaciones*, València, Tirant lo Blanch, 2006; Carlón Ruiz, Matilde, *El servicio universal de telecomunicaciones*, Madrid, Thomson-Civitas, 2007.

24. Pérez Grande, Miguel A., «La sociedad de la información y sus implicaciones sobre el régimen de distribución de competencias entre el Estado y las CCAA», op. cit.

tal que es deriva del que preveuen l'article esmentat i el 149.1.1 CE i, en particular, respecte a qüestions com ara els fitxers privats i les competències de les agències autonòmiques de protecció de dades. A més d'analitzar la situació vigent, Troncoso Reigada ha explorat diverses vies a través de les quals les comunitats autònomes puguin veure ampliades les seves competències en la matèria.²⁵

4. Drets fonamentals

Internet implica una bona plataforma per a l'exercici dels drets fonamentals. Alhora, constitueix un mecanisme que pot incrementar els perills i els atemptats contra els drets i les llibertats dels ciutadans. El caràcter internacional d'Internet dificulta tant la protecció dels drets com l'establiment de mecanismes per poder perseguir aquelles conductes que puguin afectar-los.²⁶

Aproximar-se a l'impacte en els drets fonamentals del desenvolupament d'Internet constitueix una tasca complexa, atès que són molts els elements afectats, des del contingut mateix dels drets i les llibertats fins a l'eficàcia dels mecanismes tradicionals establerts per garantir-los i protegir-los. Això no obstant, com ha apuntat Vidal Fueyo, «*llegamos a la conclusión de que las libertades son básicamente las mismas, los bienes jurídicos protegidos también, pero cambia la forma en que se ejercen... Pero, además, se apunta en sede doctrinal y, lo que es más importante, también en sede jurisprudencial, la aparición de nuevos derechos a partir del ya imparable desarrollo de las TIC*».²⁷

25. Troncoso Reigada, Antonio, «La protección de datos personales. Una reflexión crítica de la jurisprudencia constitucional», *Cuadernos de Derecho Público*, núm. 19-20, 2003, i Troncoso Reigada, Antonio, «La distribución competencial entre el Estado y las Comunidades Autónomas en protección de datos personales», *Nuevas políticas públicas. Anuario multidisciplinar para la modernización de las Administraciones públicas*, núm. 1, 2005.

26. No entrarem en aquest punt a analitzar els instruments de protecció establerts pel dret penal. Vegeu, sobre aquesta qüestió, entre d'altres, Morales García, Óscar (coord.), «Delincuencia informática. Problemas de responsabilidad», *Cuadernos de Derecho Judicial*, núm. IX, 2002, i Romeo Casabona, Carlos María (coord.), *El Cibercrimen. Nuevos retos jurídico-penales, nuevas respuestas político-criminales*, Granada, Comares, 2006 (Estudios de Derecho penal y Criminología).

27. Vidal Fueyo, María del Camino, «Libertades públicas y nuevas tecnologías», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX Aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005.

La doctrina s'ha centrat a analitzar l'impacte de les TIC en relació amb els drets fonamentals en general²⁸ o a través d'anàlisis específiques dels diferents drets de l'esfera privada (dret a l'honor, dret a la intimitat personal i familiar, dret a l'autodeterminació informativa, dret a la pròpia imatge, secret de les comunicacions), els drets relacionats amb una comunicació lliure (llibertat d'expressió, dret a la informació)²⁹ i els drets de participació política.³⁰ També s'ha plantejat la possibilitat de fer un reconeixement autònom de les llibertats exercides a través d'Internet (*ius communicationis*) per no haver de forçar els conceptes tradicionals elaborats per a un món no virtual.³¹

A més dels aspectes que hem comentat, n'hi ha d'altres que han estat objecte d'una atenció especial per part de la doctrina.

En primer lloc, la incidència especial que ha tingut l'estudi dels continguts difosos a través d'Internet i el seu impacte en els drets fonamentals.³² Internet és

28. Fernández Esteban, María Luisa, *Nuevas Tecnologías, Internet y Derechos Fundamentales*, Madrid, McGraw Hill, 1998; Castillo Jiménez, Cinta, «La sociedad de la información y los derechos fundamentales. Ley 34/2002 de servicios de la sociedad de la información y del comercio electrónico», *Derecho y Conocimiento*, núm. 2, 2002; Vera Santos, José Manuel, «Derechos fundamentales, Internet y nuevas tecnologías de la información y la comunicación», a: García Mexía, Pablo (dir.), *Principios de Derecho de Internet*, 2a ed., València, Tirant lo Blanch, 2005; Pérez Luño, Antonio-Enrique, «Internet y la garantía de los derechos fundamentales», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX Aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005.

29. Barnés Vázquez, Javier, «La Internet y el Derecho: una nota acerca de la libertad de expresión e información en el espacio cibernético», *Cuadernos de Derecho Judicial*, núm. 6, 1997; Fernández Esteban, María Luisa, «Nuevas Tecnologías, Internet y Derechos Fundamentales», *op. cit.*; Fernández Esteban, María Luisa, «La regulación de la libertad de expresión en Internet en Estados Unidos y en la Unión Europea», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 103, 1999; Boix Palop, Andrés, «Libertad de expresión y pluralismo en la red», *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 65, 2002; Boix Palop, Andrés, «Derechos de propiedad y garantía del pluralismo. Notas sobre el producto informativo en Internet y su tratamiento jurídico», a: Cotino Hueso, Lorenzo (coord.), *Libertades, Democracia y Gobierno Electrónicos*, Granada, Comares, 2006. Cotino Hueso, L. (coord.), *Libertad en Internet. La red y las libertades de expresión e información*, València, Tirant lo Blanc, 2007.

30. Pérez Luño, Antonio-Enrique, *¿Ciberciudadaní@ o Ciudadaní@.Com?*, Barcelona, Gedisa, 2004.

31. Cotino Hueso, Lorenzo, «Algunas claves para el análisis constitucional futuro de las libertades públicas ante las nuevas tecnologías (con especial atención al fenómeno de los "blogs")», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX Aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005.

32. Sánchez Bravo, Álvaro A., *Internet y la sociedad europea de la información: Implicaciones para los ciudadanos*, Sevilla, Universitat de Sevilla, 2001.

avui dia el principal canal de distribució de tot tipus de continguts, alguns dels quals són il·lícits o poden tenir un caràcter nociu per als menors, la dignitat humana o d'altres. Des d'aquesta perspectiva, diversos autors han analitzat els mecanismes de control dels continguts a Internet tenint especialment en compte el fet que Internet no té fronteres i que, per tant, cal adoptar mesures amb caràcter supranacional. Una de les propostes que s'ha difós més ha estat la de regular els continguts a través de mecanismes d'autoregulació adoptats pel sector mateix.³³

En segon lloc, també s'ha fet una atenció especial al dret a l'autodeterminació informativa i a la protecció de les dades de caràcter personal. L'anàlisi del dret a la protecció de dades s'ha fet des de diferents perspectives, i una part de la doctrina ha centrat els esforços a veure la incidència de la regulació vigent en relació amb el tractament de dades personals en els fitxers de les administracions públiques.³⁴

33. Fernández Esteban, María Luisa, «Internet y los derechos fundamentales», *Anuario Jurídico de La Rioja*, núm. 6-7, 2000-2001; García Morales, María Jesús, «Internet como instrumento de información y de comunicación», a: Tornos Mas, Joaquín (coord.), *Democracia y medios de comunicación*, València, Tirant lo Blanch-Institut de Dret Públic, 2002; García Morales, María Jesús, «Libertad de expresión y control de contenidos en Internet», a: Casanovas, Pompeu (coord.), *Internet y pluralismo jurídico: formas emergentes de regulación*, Granada, Comares, 2003; García Morales, María Jesús, «Nuevas tecnologías y libertad de expresión: regulación, autorregulación y filtros en Internet», a: Cotino Hueso, Lorenzo (coord.), *Libertades, Democracia y Gobierno Electrónicos*, Granada, Comares, 2006.

34. No podem citar aquí l'extensa bibliografia existent al nostre país en relació amb aquesta matèria. Des d'un punt aproximatiu, es poden esmentar les obres generals següents: Muro i Bas, Xavier, «La Agencia de Protección de Datos», *Revista de Administración Pública*, núm. 147, 1998 (setembre-desembre); Lucas Murillo de la Cueva, Pablo, «La construcción del derecho a la autodeterminación informativa», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 104, 1999; Lucas Murillo de la Cueva, Pablo, «Las vicisitudes del derecho de la protección de datos personales», *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 58 (II), 2000; Aparicio Salom, Javier, *Estudio sobre la Ley orgánica de protección de datos de carácter personal*, 2a ed., Cizur Menor, Aranzadi, 2002; Martínez Martínez, Ricard, *Una aproximación crítica a la autodeterminación informativa*, Madrid, Civitas, 2004; AAVV, «Derecho a la intimidad y nuevas tecnologías», *Cuadernos de Derecho Judicial*, núm. IX, 2004.

Centrats en les administracions públiques, resulten de consulta necessària: Ureña Salcedo, Juan Antonio, «Internet y la protección de datos personales», *Revista Aragonesa de Administración Pública*, núm. 4, 2001; Fernández Salmerón, Manuel, *La protección de los datos personales en las administraciones públicas*, Madrid, Civitas-Agencia de Protección de Datos de la Comunidad de Madrid, 2003; Valero Torrijos, Julián, «El uso de "cookies" por las Administraciones Públicas: ¿una vulneración de la normativa sobre protección de datos de los datos personales?», *Revista Aranzadi de Derecho y Nuevas Tecnologías*, núm. 3, 2003; Del Peso Navarro, Emilio, Jover Padró, Josep i Del Peso Ruiz, Margarita, *Los datos de los ciudadanos en los ayuntamientos*, Madrid, Díaz de Santos, 2004; Guichot, Emilio, *Datos personales y Administración pública*, Madrid, Thomson-Civitas-Agencia de Protección de Datos de la Comunidad de Madrid, 2005; Troncoso Reigada, Antonio (dir.), *Estudios sobre Administraciones públicas y protección de datos personales. I Encuentro entre Agencias autonómicas de protección de datos*, Madrid, Thomson-Civitas-Agencia de Protección de Datos de la Comunidad de Madrid, 2006.

En tercer lloc, cal apuntar també que s'ha estudiat especialment la protecció dels drets fonamentals en l'àmbit laboral i, en particular, la incidència de mecanismes de control com ara la videovigilància o la interceptació de correu electrònic dels treballadors per part dels empresaris.³⁵

Finalment, cal observar que alguns autors han proposat el reconeixement de nous drets relacionats amb Internet, com ara el dret fonamental d'accés a la xarxa «que faci possible una àmplia reorganització de la societat basada en el foment del coneixement i l'intercanvi d'informació, amb el llenguatge com a connectiu primordial».³⁶

5. Les relacions dels poders públics amb els ciutadans a través de les TIC

Les TIC estan tenint aplicacions molt diverses en les relacions dels poders públics amb els ciutadans. Des de diferents perspectives, en els darrers anys s'ha anat estudiant l'impacte de les TIC en el sistema politicoinstitucional, com ara el sistema electoral, el Parlament, el poder judicial i l'Administració de justícia o el poder executiu.

El vot electrònic permet als ciutadans manifestar les seves opcions polítiques a través de l'ús dels mitjans electrònics.³⁷ Mitjançant el vot electrònic se substitueix la clàssica introducció de la papereta en una urna transparent per diferents

35. Arzo Santisteban, Xabier, «Videovigilancia y derechos fundamentales: análisis de la constitucionalidad de la Ley Orgánica 4/1997», *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 64, 2002; Jeffery, Mark; Thibault, Javier i Jurado, Ángel (coords.), «Tecnología informática y privacidad de los trabajadores», *Revista Aranzadi de Derecho y Nuevas Tecnologías (monografía asociada)*, núm. 1, 2003; Roig Batalla, Antoni, «Bases de datos, intimidad y comunicaciones electrónicas», a: Casanovas, Pompeu (ed.), *Internet y Pluralismo Jurídico: formas emergentes de regulación*, Granada, Comares, 2003. Roig Batalla, A. et al., *El uso laboral y sindical del correo electrónico e Internet en la empresa*, València, Tirant lo Blanc, 2007.

36. Díaz-Pintos, G., «En favor de un derecho fundamental de acceso a la red», *Persona y Derecho*, núm. 45, 2001; Cotino Hueso, Lorenzo, «Algunas claves para el análisis constitucional futuro de las libertades públicas ante las nuevas tecnologías (con especial atención al fenómeno de los "blogs")», *op. cit.*

37. Arnaldo Alcubilla, Enrique i D'Ambrosio Gomáriz, Aldo, «El voto electrónico: algunas experiencias recientes», *Cuadernos de Derecho Público*, núm. 4, 1998 (maig-agost). Vegeu, així mateix, Cotino Hueso, L. (coord.), *Democracia, participación y voto a través de las nuevas tecnologías*, Granada, Comares, 2007.

mecanismes com ara la pantalla tàctil, les urnes electròniques o els sistemes de vot remot o en línia. Els articles que s'han publicat en relació amb el vot electrònic s'han centrat principalment en dos aspectes: estudiar els avantatges (millora de la participació, facilitació dels processos d'identificació dels votants, agilitació del recompte o els beneficis econòmics) i els inconvenients (recels per part dels ciutadans, manca de seguretat, simbolisme del vot tradicional) de l'ús i l'extensió del vot electrònic,³⁸ d'una banda, i analitzar el règim jurídic electoral a fi de determinar la possibilitat d'utilitzar les TIC en el procés electoral a Espanya,³⁹ de l'altra.

La justícia també està incorporant les tecnologies de la informació i el coneixement en el seu funcionament intern i en les relacions que té amb els operadors jurídics i els ciutadans. Així mateix, s'ha analitzat la diversitat d'usos dels mitjans electrònics en l'Administració de justícia (tractament de la informació, gestió dels expedients judicials, relació entre l'Administració de justícia i els operadors jurídics i presa de decisions).⁴⁰

L'extensió de les TIC en la justícia, coneguda també com *e-justícia* o *justícia electrònica*, ha implicat l'adopció de diferents estratègies per part dels responsables del govern i l'Administració de justícia.⁴¹

38. Renui, Josep M., «Oportunitats estratègiques per a la implementació del vot electrònic», *Revista Internet, Dret i Política*, núm. 4, 2007.

39. Serra Giménez, Francisco, «Problemas políticos y jurídicos de la democracia electrónica», a: Cairo Carou, Heriberto, *Democracia digital. Límites y oportunidades*, Madrid, Trotta, 2002; Barrat i Esteve, Jordi, *Marco jurídico para la implantación de las urnas electrónicas. Simposio urna electrónica para la emisión del voto ciudadano*, Mèxic, Instituto Electoral del Distrito Federal, 2004; Barrat i Esteve, Jordi, «The translation of e-Voting technical requirements into specific legislation. A study of three Spanish cases», a: Remenyi, Dan (ed.), *Proceedings of the 5th European Conference on E-Government (ECEG)*, Dublín, Trinity College, 2005; Sánchez Navarro, Àngel J., «Sistema electoral y nuevas tecnologías: oportunidades y riesgos para la legitimación democrática del poder», *Nuevas políticas públicas. Anuario multidisciplinar para la modernización de las Administraciones Públicas*, núm. 1, 2005; Cotino Hueso, Lorenzo, «El voto electrónico o la casa por el tejado. La necesidad de construir la democracia y participación electrónicas por los cimientos», a: Cotino Hueso, Lorenzo (coord.), *Libertades, Democracia y Gobierno Electrónicos*, Granada, Comares, 2006; Presno, Miguel Àngel, «El voto electrónico y el mito de Prometeo», a: Cotino Hueso, Lorenzo (coord.), *Libertades, Democracia y Gobierno Electrónicos*, Granada, Comares, 2006.

40. Cerrillo i Martínez, Agustí, «Las tecnologías de la información y el conocimiento al servicio de la justicia iberoamericana en el siglo xxi», *Revista Internet, Dret i Política*, núm. 4, 2007.

41. Jiménez Asensio, Rafael, «Administración de justicia y nuevas tecnologías: líneas de evolución de un proceso abierto», *Nuevas Políticas Públicas: Anuario multidisciplinar para la modernización de las Administraciones Públicas*, núm. 1, 2005; Delgado García, Ana María i Oliver Cuello, Rafael, «Iniciativas recientes de la e-justicia en España», *Revista Internet, Dret i Política*, núm. 4, 2007.

Altres autors s'han centrat més en l'anàlisi del fonament jurídic de l'e-justícia i, especialment, de les normes processals que s'han anat modificant per poder incorporar les tecnologies de la informació en el procés judicial.⁴²

D'altra banda, cada cop són més els parlaments que, més enllà de tenir una presència a Internet amb un web que facilita informació sobre la seva composició o els procediments que estan en funcionament, permeten el seguiment en línia de l'activitat parlamentària, la participació dels ciutadans i de les entitats representatives d'interessos en el procediment legislatiu o la comunicació entre els ciutadans i els seus representants polítics. Tot i la importància i l'interès que des del punt de vista politicoinstitucional poden arribar a tenir aquests mecanismes facilitats per les TIC, la realitat és que encara no han estat objecte d'una anàlisi per part de la doctrina més enllà d'algunes aproximacions introductòries.⁴³

També Cabezedo Rodríguez, Nicolás, «Omisiones y recelos del legislador procesal ante los medios de prueba tecnológicos», *Diario La Ley*, núm. 6158, 2004; Labiano, Javier, «Gobierno electrónico en la justicia española», 2004; Pérez Gil, Julio, «Digitalización de la justicia y reformas procesales: un balance», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX Aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005.

42. Bauza Martorell, Felio J., «Medios técnicos en el procedimiento judicial», *Diario La Ley*, núm. 5674, 2002; Ormazábal Sánchez, Guillem, «Firma electrónica y valor probatorio ante las reformas proyectadas de la LSSI y en el borrador de APLFE», *Revista de contratación electrónica*, núm. 30, 2002; De Hoyos, Montserrat, «Actos procesales de notificación y nuevas tecnologías», *Diario La Ley*, núm. 5751, 2003; Medrano, Josep Manel, «La práctica de la prueba por soportes informáticos y audiovisuales en el proceso penal», *Alfa Redi. Revista de Derecho Informático*, núm. 61, 2003; Delgado García, Ana María i Oliver Cuello, Rafael, *Las tecnologías de la información y la comunicación en la administración de justicia*, Oñati, Instituto Vasco de Administración Pública, 2006; Amoroso, Yarina, «Prueba electrónica en el proceso civil: donde los deseos se topan con la realidad», a: Galindo, Fernando (coord.), *Gobierno, Derecho y Tecnologías: las actividades de los poderes públicos*, Madrid, Thomson-Civitas, 2006; Cabezedo Rodríguez, Nicolás, «Omisiones y recelos del legislador procesal ante los medios de prueba tecnológicos», *op. cit.*; Jimeno Bulnes, Mar, «Las nuevas tecnologías en el ámbito de la cooperación judicial europea», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX Aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005; Valbuena González, Félix, «La videoconferencia en la administración de justicia», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX Aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005.

43. Malaret i Garcia, Elisenda, «Noves tecnologies, noves relacions», *Revista Activitat Parlamentària*, núm. 4 (setembre 2002).

Els governs també han anat incrementant l'ús de les TIC principalment per difondre informació. Això no obstant, no tenim constància que hagi estat objecte d'anàlisi l'ús de les TIC per part dels governs.

6. L'Administració electrònica

«De la Administración en papel a la Administración virtual, tal es, en pocas palabras, la revolución que acaba de iniciarse.» Amb aquestes paraules definia Barnés, l'any 2000, el procés de canvi que està caracteritzant les nostres administracions públiques.⁴⁴

La revolució a què es refereix Barnés no comporta únicament l'automatització de l'Administració pública. L'administració electrònica implica l'ús intensiu de les TIC per part de les administracions públiques, però ha d'anar acompanyat d'una reformulació dels procediments i l'organització administrativa i de recursos (humans, tècnics i financers) suficients, impulsades per un lideratge polític decidit i en un marc jurídic que doni seguretat jurídica suficient.

L'administració electrònica ha experimentat un creixement important a Espanya⁴⁵ i ha estat objecte d'una atenció especial per part de la doctrina espanyola.

Des d'un punt de vista general, podem observar que aquesta s'ha centrat a analitzar, d'una banda, des de diferents disciplines, si les TIC han comportat el

44. Barnés Vázquez, Javier, «Una reflexión introductoria sobre el Derecho Administrativo y la Administración Pública de la Sociedad de la Información y el Conocimiento», *op. cit.* Altres reflexions sobre els canvis a les administracions públiques des de la perspectiva de les tecnologies de la informació i la comunicació es poden trobar a: Rodríguez-Arana Muñoz, Jaime, «La sociedad del conocimiento y la administración pública», *Revista Aragonesa de Administración Pública*, núm. 24, 2004, i García Rubio, Fernando, *Las nuevas tecnologías ante el derecho y la organización administrativa. Un estudio sobre las repercusiones en la administración local*, Madrid, Instituto Nacional de Administración Pública, 2003, centrat en l'administració local.

45. Vegeu l'anàlisi de l'extensió de l'administració electrònica en diferents nivells territorials a: Salvador, Miquel (coord.), *Els ajuntaments de Catalunya a Internet. Un estudi comparat de les pàgines web (2000-2003)*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2004; Alabau, Antonio, *La Unión Europea y su política para el desarrollo de la administración electrónica*, Madrid, Vodafone, 2005; Rodríguez, José Ramón, «El model Barcelona d'administració electrònica: adopció i institucionalització», UOC, *Papers*, núm. 3, 2006. També resulten interessants en aquesta matèria pel que fa a l'administració electrònica de Catalunya els dossiers *Administració Oberta* publicats pel Consorci Administració Oberta de Catalunya.

sorgiment d'un nou model d'administració pública.⁴⁶ Des d'aquesta perspectiva, ha permès apuntar que les TIC han estat un motor per al canvi, la reforma o la modernització administrativa.⁴⁷

En els darrers anys, la major part de les administracions públiques han incorporat les TIC en les seves relacions amb els ciutadans i també amb altres administracions públiques amb l'objectiu de millorar l'eficàcia i l'eficiència, així com la transparència, i, fins i tot, com s'ha considerat en alguns casos, la democràcia administrativa.⁴⁸

D'altra banda, la doctrina, especialment l'administrativista, s'ha centrat a analitzar la regulació de l'administració electrònica.

La regulació de l'administració electrònica es conté, amb caràcter bàsic, a la Llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú (LRJPAC). Els preceptes relatius a

46. Tot i la importància de combinar tots aquests elements per al desenvolupament de l'administració electrònica, no ha estat gaire estudiat al nostre país. Vegeu, com a exemples, Brugué, Quim, *Gestió pública i democràcia: de l'administració del vídeo a l'administració del xip*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1998; Criado Grande, Juan Ignacio i Ramilo Araujo, M^a. Carmen, «e-Administración: ¿Un reto o una nueva moda? Problemas y perspectivas de futuro en torno a Internet y las tecnologías de la información y la comunicación en las Administraciones Públicas del siglo XXI», *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 61 (I), 2001; López Camps, Jordi i Gadea Carrera, Albert, *Una nueva Administración pública. Estrategias y métodos para mejorar la calidad y la eficiencia del e-Gobierno*, Oñati, Instituto Vasco de Administración Pública, 2001; López Camps, Jordi i Leal Fernández, Isaura, *E-Gobierno. Gobernar en la sociedad del conocimiento*, Oñati, Instituto Vasco de Administración Pública, 2002; Ramió, Carles, «E-Administración i nous models de gestió pública», a: I Congrés Català de Gestió Pública, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2002; Aibar, Eduard i Urgell, Ferran, *Govern electrònic i serveis públics: un estudi de cas sobre el portal interadministratiu Cat365. Informe de recerca del Projecte Internet-Catalunya*, Barcelona, UOC, 2004; Cerrillo i Martínez, Agustí, «E-información: hacia una regulación del acceso a la información», *Revista Internet, Dret i Política*, núm. 1, 2005; Cerrillo i Martínez, Agustí, *L'administració electrònica*, Barcelona, EDIUOC, 2006; Aibar, Eduard; Urgell, Ferran i Welp, Yanina, *E-Governança i Atenció Ciutadana. La Generalitat de Catalunya en el context internacional. Informe de recerca*, Barcelona, IN3, 2006.

47. Criado, J. Ignacio; Ramilo, M. Carmen i Salvador, Miquel, *La necesidad de teoría(s) sobre gobierno electrónico. Una propuesta integradora*, Caracas, Centro Latinoamericano de Administración para el Desarrollo, 2002.

48. Agirreazkuenaga, Iñaki i Chinchilla, Carmen, «El uso de medios electrónicos, informáticos y telemáticos en el ámbito de las Administraciones públicas», *Revista Española de Derecho Administrativo*, núm. 109, 2001. Vegeu, així mateix, Sánchez Rodríguez, Francisco, «Las nuevas tecnologías de la información y la comunicación en la administración pública como paradigmas de un servicio público eficaz y eficiente prestado a los ciudadanos», a: Punzón Moraleda, Jesús (coord.), *Administraciones Públicas y Nuevas Tecnologías*, Valladolid, Lex Nova, 2005.

l'ús de les TIC inclosos en aquesta norma han estat objecte d'una atenció especial,⁴⁹ amb una opinió generalment crítica pel seu caràcter dispers, fragmentari i programàtic.⁵⁰ Altres autors, a més, han incorporat reflexions sobre la legislació futura en matèria d'administració electrònica.⁵¹

A partir d'aquí, diferents administracions públiques han anat aprovant normes relatives a aspectes diversos de l'administració electrònica, la qual cosa ha dut al fet que en l'actualitat el règim jurídic de l'administració electrònica sigui força dispers.⁵² En canvi, el règim jurídic de l'administració electrònica autonòmica i local no ha estat objecte d'una atenció específica.⁵³

49. Diferents autors han realitzat aproximacions generals a aquesta regulació: Ochoa Monzó, Josep, «¿Hacia la ciberadministración y el ciberprocedimiento?», a: Sosa Wagner, Francisco (coord.), *El Derecho administrativo en el umbral del siglo XXI. Homenaje al Prof. Ramón Martín Mateo*, tom I, València, Tirant lo Blanch, 2000; Mestre Delgado, Juan Francisco, «Nuevas tecnologías y Administración Pública», *Documentación administrativa*, núm. 265-266, 2003; Ortega, Luis, «Nuevas tecnologías y procedimiento administrativo», *Revista Jurídica de Castilla La-Mancha*, núm. 18, 2003; Sanz Larruga, Francisco Javier, «Una aproximación sistémica al régimen jurídico de las administraciones electrónicas», a: Lenza García, José Francisco, *Organización y Procedimiento Administrativo. Libro Homenaje al Profesor Francisco González Navarro*, Cizur Menor, Thomson-Aranzadi, 2007.

50. Agirreazkuenaga, Iñaki i Chinchilla, Carmen, «El uso de medios electrónicos, informáticos y telemáticos en el ámbito de las Administraciones públicas», *op. cit.*; Gamero Casado, Eduardo, «La notificación por correo electrónico tras la Ley 24/2001, de 27 de diciembre», *Revista Española de Derecho Administrativo*, núm. 116, 2002; Valero Torrijos, Julián, *El régimen jurídico de la e-Administración: el uso de medios informáticos y telemáticos en el procedimiento*, Granada, Comares, 2004.

51. Álamo González, Nayra, «La utilización de las nuevas tecnologías en las relaciones entre las Administraciones Públicas y los ciudadanos (en particular, registros telemáticos y notificaciones telemáticas): hacia un cambio de modelo», *Revista Española de Derecho Administrativo*, núm. 133, 2007.

52. Un estudi general sobre la legislació bàsica, així com les principals normes adoptades pels diferents òrgans de l'Administració General de l'Estat, es pot trobar a: Barriuso Ruiz, Carlos, *Administración Electrónica*, Madrid, Dykinson, 2007. Així mateix, incorporant també les normes autonòmiques en la matèria, vegeu Cerrillo Martínez, Agustí, «Estudio preliminar», *Código de Administración Electrónica*, Cizur Menor, Aranzadi, 2007 [En premsa].

53. Són pocs els estudis jurídics que s'han centrat específicament en l'anàlisi de l'administració electrònica en els àmbits local i autonòmic. Com a exemples, vegeu Valero Torrijos, Julián, *El régimen jurídico de la e-Administración: el uso de medios informáticos y telemáticos en el procedimiento*, *op. cit.*; Tintó Gimbernat, Montserrat, «Actividad administrativa formalizada y medios telemáticos: requisitos legales y técnicos del procedimiento administrativo electrónico», *Revista de Estudios Locales*, núm. extra, 2004; Ortiz Villuendas, Albert, Martínez-Alonso Camps, José Luis i Guash Marimón, Joan, «La aplicación de las tecnologías de la información y la comunicación por los gobiernos y las administraciones locales: exigencias legales y requerimientos de gestión. Especial referencia a los temas de procedimiento administrativo electrónico, protección de datos de carácter personal y gestión de propiedades y bienes inmateriales», *Cuadernos de derecho local*, núm. 4, 2004; Cerrillo i Martínez, Agustí, «La regulación de la administración electrónica local: el caso del Ayuntamiento de Barcelona», a: Font i Llovet, Tomàs, *Informe de Gobierno Local 2006*, Madrid-Barcelona, Fundación Democracia Local-Institut de Dret Públic, 2007 (en premsa).

De tota manera, tot i els avenços que s'han produït en la regulació de l'administració electrònica, encara no s'ha consolidat una proposta de concepte jurídic d'administració electrònica.⁵⁴

6.1. Difusió d'informació pública a Internet

Un dels àmbits de l'administració electrònica que s'ha desenvolupat més és el relatiu a la difusió d'informació administrativa a través d'Internet i, en general, dels mitjans electrònics. Malgrat l'ús que les administracions públiques, els ciutadans i les empreses fan d'Internet per difondre i conèixer informació pública, aquesta activitat pública no està, en general, regulada específicament i, per tant, són molts els problemes jurídics que suscita que no troben una solució evident en l'ordenament jurídic vigent.⁵⁵

Una part de la doctrina ha concentrat els esforços a identificar la naturalesa jurídica de l'activitat de difusió d'informació pública a Internet. L'extensió de l'ús dels mitjans electrònics per difondre informació pública mostra que els mecanismes previstos per accedir a la informació continguda en arxius i registres administratius ja no són útils (art. 105.b CE i 37 LRJPAC), i que és necessari delimitar un nou règim jurídic per tal com és l'Administració qui difon la informació, independentment que un ciutadà l'hagi sol·licitada o no.⁵⁶

54. Alguns apunts en aquesta línia es poden trobar a: Guillén Caramés, Javier, «La administración electrónica», a: García Mexía, Pablo (dir.), *Principios de Derecho de Internet*, 2a ed., València, Tirantlo Blanch, 2005; Piñar Mañas, José Luis, «Revolución tecnológica y nueva administración. Revolución tecnológica, Derecho Administrativo y Administración Pública. Notas provisionales para una reflexión», *Primer Congreso de la Asociación Española de Profesores de Derecho Administrativo* 2006, Toledo, 10-11 de febrer de 2006; Gómez Puente, Marcos, «La administración electrónica», *Primer Congreso de la Asociación Española de Profesores de Derecho Administrativo* 2006, Toledo, 10-11 de febrer de 2006.

55. Malaret i Garcia, Elisenda, «Droit, administrations publiques et NTIC: vers la restructuration de l'espace public. Les instruments pour la construction d'une démocratie dialogique», a: AAVV, *Études en l'honneur de Gérard Timsit*, Brussel·les, Bruylant, 2004; Malaret i Garcia, Elisenda, «L'e-Government in Spagna: I nuovi servizi pubblici dell'informazione», a: Vesperini, Giulio (ed.), *L'e-Government*, Milà, Giuffrè, 2004; Cerrillo i Martínez, Agustí, «E-información: hacia una regulación del acceso a la información», *op. cit.*; Cerrillo Martínez, Agustí; Valero Torrijos, Julián i Villaverde Menéndez, Ignacio, *L'administració i la informació*, Barcelona-Madrid, Agència Catalana de Protecció de Dades-Marcial Pons, 2007.

56. Malaret i Garcia, Elisenda, «Droit, administrations publiques et NTIC: vers la restructuration de l'espace public. Les instruments pour la construction d'une démocratie dialogique», *op. cit.*; Malaret i Garcia, Elisenda, «L'e-Government in Spagna: I nuovi servizi pubblici dell'informazione»,

Un altre dels aspectes analitzats específicament ha estat el relatiu a la manera com la difusió d'informació pública a través d'Internet pot afectar les dades de caràcter personal en poder de les administracions públiques.⁵⁷

També ha estat analitzada la qüestió relativa a la qualitat de la informació pública a Internet i la responsabilitat patrimonial de l'Administració pública pels danys que aquesta pugui ocasionar.⁵⁸

Finalment, en els darrers anys està adquirint importància la reutilització de la informació del sector públic. Al nostre país encara resta pendent traslladar la Directiva 98/2003, de 17 de novembre de 2003, relativa a la reutilització de la informació del sector públic, que ja ha estat analitzada al nostre país.⁵⁹

6.2. Comunicació i participació en línia

La participació dels ciutadans en les decisions administratives a través de les TIC també s'ha anat estenent. Això no obstant, no ha estat objecte d'una anàlisi des del dret i els estudis que s'han anat realitzant han abordat aquesta qüestió des de la perspectiva de la ciència política i de l'Administració.⁶⁰

op. cit.; Cerrillo i Martínez, Agustí, «E-información: hacia una regulación del acceso a la información», *op. cit.*; Cerrillo i Martínez, Agustí, «Accessing public sector information in Spain», a: Malkia, Matti; Anttiroiko; Ari-Veikko, *Encyclopedia of Digital Government*, Hershey, Pensilvània, 2006.

57. Fernández Salmerón, Manuel i Valero Torrijos, Julián, «La difusión de información administrativa en Internet y la protección de datos personales: análisis de un proceso de armonización jurídica», *Nuevas Políticas Públicas: Anuario multidisciplinar para la modernización de las Administraciones Públicas*, núm. 1, 2005; Fernández Salmerón, Manuel i Valero Torrijos, Julián, «La publicidad de la información administrativa en Internet: implicaciones para el derecho a la protección de los datos personales», *Revista Aragonesa de Administración Pública*, núm. 26, 2005.

58. Galán Galán, Alfredo, «La responsabilidad por la actividad informativa de la Administración en el marco de los servicios de la sociedad de la información», *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 61, 2003; Valero Torrijos, Julián, «La responsabilidad patrimonial de las administraciones públicas en la prestación de servicios de intermediación», a: Cavanillas Múgica, Santiago (coord.), *Deberes y responsabilidad de los servidores de acceso y alojamiento. Un análisis multidisciplinar*, Granada, Comares, 2005. Valero Torrijos, Julián, «Responsabilidad patrimonial de las administraciones públicas por la difusión de contenidos propios en Internet», a: Cavanillas Múgica, S. (coord.), *Responsabilidades de los proveedores de información en Internet*, Granada, Comares, 2007; Cerrillo Martínez, Agustí i Galán Galán, Alfredo, *Qualitat i responsabilitat en la difusió d'informació pública a Internet*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2007. [En premsa]

59. Cerrillo i Martínez, Agustí, «La información del sector público: del acceso a la reutilización», a: Cerrillo i Martínez, Agustí i Galán Galán, Alfredo, *La reutilización de la información del sector público*, Granada, Comares, 2006.

60. Borge, Rosa, «La participación electrónica: estado de la cuestión y aproximación a su clasificación», *Revista Internet, Dret i Política*, núm. 1, 2005. Vegeu els articles inclosos sobre la matèria a Cotino Hueso, L., *Democracia, participación y voto a través de las nuevas tecnologías*, *op. cit.*

En trobem una excepció, però, en l'anàlisi de l'ús de les TIC per part dels òrgans col·legiats, mecanisme de participació en l'Administració pública.⁶¹

6.3. Tramitació telemàtica de procediments administratius

Com ja s'ha avançat anteriorment, el règim jurídic de l'administració electrònica s'ha centrat sobretot a regular diferents tràmits que incideixen principalment en el procediment administratiu, com ara el registre telemàtic o les notificacions telemàtiques o el document electrònic, en relació amb els quals la doctrina ha estat interessada a saber si les TIC permeten garantir els mateixos principis de l'actuació administrativa que la tramitació tradicional en paper.⁶²

Són nombrosos els estudis que s'han publicat en relació amb la tramitació electrònica del procediment administratiu.

D'una banda, trobem tot un conjunt d'estudis que analitzen les diferents implicacions de les TIC en el procediment administratiu.⁶³ De fet, en moltes ocasions aquestes anàlisis es troben sota l'etiqueta més genèrica d'administració electrònica, tot i que en molts casos únicament se centren en el procediment administratiu electrònic.⁶⁴

D'altra banda, trobem estudis relatius a elements particulars del procediment administratiu. En particular, aquests estudis s'han centrat a analitzar la re-

61. Cerrillo i Martínez, Agustí, *Órganos colegiados electrónicos. El uso de las TIC en el funcionamiento de los órganos colegiados de la Administración*, Cizur Menor, Aranzadi-Thomson, 2006.

62. Palomar Olmeda, Alberto, «La utilización de las nuevas tecnologías en la actuación administrativa», *Revista Española de Derecho Administrativo*, núm. 87, 1995.

63. En general, els estudis en aquesta matèria es refereixen al procediment administratiu electrònic. Vegeu Bauza Martorell, Felio J., *Procedimiento Administrativo Electrónico*, Granada, Comares, 2002; Tintó Gimbernat, Montserrat, «Actividad administrativa formalizada y medios telemáticos: requisitos legales y técnicos del procedimiento administrativo electrónico», *op. cit.*; Palomar Olmeda, Alberto, «Un paso más en la aplicación de la tecnología en el procedimiento administrativo: hacia un procedimiento administrativo común de base tecnológica», *Revista Aranzadi de derecho y nuevas tecnologías*, núm. 3, 2003; AAVV, *Administración Electrónica y Procedimiento Administrativo*, Madrid, Ministeri d'Economia, 2004.

64. Valero Torrijos, Julián, «Administración pública, ciudadanos y nuevas tecnologías», a: Sosa Wagner, Francisco (coord.), *El Derecho administrativo en el umbral del siglo XXI. Homenaje al Prof. Ramón Martín Mateo*, València, Tirant lo Blanch, 2000; Valero Torrijos, Julián, *El régimen jurídico de la e-Administración: el uso de medios informáticos y telemáticos en el procedimiento*, *op. cit.*

gulació del registre telemàtic,⁶⁵ les notificacions electròniques⁶⁶ i els documents electrònics.⁶⁷

L'aprovació de la Llei d'accés electrònic dels ciutadans a les administracions públiques fa preveure que els estudis sobre la tramitació electrònica dels procediments administratius i, en general, l'administració electrònica, s'incrementaran els propers anys.⁶⁸

Hi ha altres aspectes que incideixen en el procediment administratiu i que han estat objecte d'anàlisi. Probablement el més important i el que ha estat objecte d'una atenció més gran ha estat l'ús dels mecanismes d'identificació i autenticació i, en particular, la signatura electrònica. Des de l'aprovació de la Llei de signatura electrònica s'han publicat nombrosos estudis sobre aquesta qüestió orientats especialment a l'ús de la signatura electrònica en les relacions entre privats i en el comerç electrònic.⁶⁹ Darrerament, també s'ha anat estudiant la regulació de la signatura electrònica en l'Administració pública.⁷⁰

65. Vegeu Bauza Martorell, Felio J., «Régimen jurídico de los registros telemáticos», *Revista Española de Derecho administrativo*, núm. 118, 2003; Delgado Piqueras, Francisco, «Los registros administrativos, informáticos y telemáticos», a: Punzón Moraleda, Jesús (coord.), *Administraciones Públicas y Nuevas Tecnologías*, Valladolid, Lex Nova, 2005; Delgado Piqueras, Francisco, «Los registros administrativos, informáticos y telemáticos», *Revista Aragonesa de Administración Pública*, núm. 26, 2005.

66. Gamero Casado, Eduardo, *Notificaciones telemáticas. Y otros medios de notificación administrativa en el procedimiento común*, Barcelona, Bosch, 2005; Gamero Casado, Eduardo, «La notificación por correo electrónico tras la Ley 24/2001, de 27 de diciembre», *op. cit.*; Bauza Martorell, Felio J., «Las notificaciones en soporte magnético», *Revista de Administración Pública*, núm. 161, 2003.

67. Bonet Company, Jesús, «El documento electrónico en el procedimiento administrativo español: ¿hacia el documento público electrónico?», *Informática y derecho: Revista iberoamericana de derecho informático*, núm. 30-31, 1999; Punzón Moraleda, Jesús, «El documento tecnológico en el ámbito jurídico administrativo», a: Punzón Moraleda, Jesús (coord.), *Administraciones Públicas y Nuevas Tecnologías*, Valladolid, Lex Nova, 2005.

68. Durant el període de revisió de les proves de l'article ja s'han publicat diferents estudis sobre la nova regulació de l'administració electrònica: Blasco Díaz, José Luis; Fabra Valls, Modesto, *La Administración Electrónica en España: Experiencias y perspectivas de futuro*, Universitat Jaume I, Castelló, 2007; Gamero Casado, Eduardo; Valero Torrijos, Julián (coord.), *La Ley de Administración electrónica. Comentario sistemático a la Ley 11/2007, de 22 de junio, de acceso electrónico de los ciudadanos a los servicios públicos*, Cizur Menor, Aranzadi, 2007 [en premsa]; Valero Torrijos, Julián, *Régimen Jurídico de la e-Administración*, 2a edició, Granada, Comares, 2007 [en premsa].

69. Per tots, Martínez Nadal, Apol·lònia, *La Ley de firma electrónica*, 2a ed., Madrid, Civitas, 2001, i Martínez Nadal, Apol·lònia, *Comentarios a la Ley 59/2003, de firma electrónica*, Cizur Menor, Thomson-Aranzadi, 2004.

70. AAVV, *Firma Digital y Administraciones Públicas*, Madrid, Instituto Nacional de Administración Pública, 2003; Alamillo Domingo, Ignacio, «La firma electrónica en la Administración pública», *Revista de Estudios Locales*, núm. extra, 2004; Alamillo Domingo, Ignacio, *ABC de la*

Altres aspectes que han ocupat l'atenció de la doctrina han estat l'adopció automatitzada de decisions administratives,⁷¹ l'ús del *software* lliure⁷² o la intercomunicació i l'intercanvi de dades entre administracions públiques.⁷³

6.4. Contractació administrativa electrònica

Un dels camps de l'administració electrònica que tindran un desenvolupament important en un futur proper és el relatiu a la contractació administrativa electrònica, ja que els mitjans electrònics tenen múltiples aplicacions en aquest àmbit (registres de licitadors, publicitat dels procediments de contractació o subhasta electrònica, per citar-ne algunes aplicacions).

A Espanya, però, encara no s'ha regulat de manera bàsica i general l'ús de les TIC en la contractació administrativa. Resta pendent el trasllat de les directives 2004/17/CE i 2004/18/CE, que preveuen l'ús dels mitjans electrònics en diferents fases del procediment de contractació.

Tot i així, l'impacte que l'ús dels mitjans electrònics pot tenir en la contractació administrativa, així com el desenvolupament d'algunes expe-

signatura electrònica, Barcelona, Agència Catalana de Certificació-Generalitat de Catalunya, 2005; Cerrillo i Martínez, Agustí, «El uso de la firma electrónica en la administración pública», *Ceflegal. Revista práctica de derecho*, núm. 59, 2005; Magán Perales, José M^a. Aristóteles, «La nueva administración pública electrónica. Las relaciones electrónicas entre la administración y el ciudadano. Especial referencia a la firma electrónica», a: Punzón Moraleda, Jesús (coord.), *Administraciones Públicas y Nuevas Tecnologías*, Valladolid, Lex Nova, 2005; Torres Lana, José Ángel, «Administración pública e identificación digital», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005; Morcillo Moreno, Juana, «La identidad digital mediante el Documento Nacional de Identidad Electrónico», a: Punzón Moraleda, Jesús (coord.), *Administraciones Públicas y Nuevas Tecnologías*, Valladolid, Lex Nova, 2005.

71. Palomar Olmeda, Alberto, «El acto administrativo dictado sobre bases tecnológicas o informáticas y las pautas de su revisión jurisdiccional», *Revista Aranzadi de Derecho y Nuevas Tecnologías*, núm. 7, 2005.

72. Oliver Cuello, Rafael i Delgado García, Ana María, «Administración tributaria electrónica y software libre», *Revista de Información Fiscal*, núm. 75, 2006; Oliver Cuello, Rafael i Delgado García, Ana María, «Aspectos legales del software libre en la Administración electrónica tributaria», *Revista Aranzadi de Derecho y Nuevas Tecnologías*, núm. 11, 2006.

73. Amutio, Miguel Ángel, «Los servicios paneuropeos de administración electrónica», *Revista Internet, Dret i Política*, núm. 2, 2005.

riències pilot, han donat lloc a la publicació d'alguns treballs en aquesta matèria.⁷⁴

6.5. Administració tributària

Cal fer una menció especial al desenvolupament que l'administració electrònica ha tingut en l'àmbit tributari, tant des del punt de vista de les aplicacions que l'administració tributària ha desenvolupat per agilitar la tramitació dels procediments tributaris com, especialment, pel que fa a la seva regulació.

Si ens centrem en aquest segon aspecte, es pot observar que la regulació de l'ús dels mitjans electrònics per part de l'administració tributària ha donat lloc a l'aprovació d'una multitud de normes (des de la mateixa Llei general tributària fins a resolucions del director general de l'Agència Estatal d'Administració Tributària).⁷⁵

7. Reflexions finals

L'elaboració d'aquest comentari bibliogràfic ens ha permès mostrar l'impacte de les TIC en el dret públic, com també l'interès que ha despertat entre l'acadèmia la seva descripció, el seu estudi i la seva anàlisi.

74. Mestre Delgado, Juan Francisco, «La subasta electrónica: consideraciones sobre el empleo de medios telemáticos en la contratación pública», *Revista General de Derecho Administrativo*, núm. 2, 2003; Medina Arnáiz, Teresa, «El uso de medios electrónicos en los procesos de contratación pública. ¿Realidad o ficción?», a: Murillo Vilar, Alfonso i Bello Paredes, Santiago (coord.), *Estudios jurídicos sobre la sociedad de la información y nuevas tecnologías con motivo del XX Aniversario de la Facultad de Derecho de Burgos*, Burgos, Universitat de Burgos, 2005; Gimeno Feliú, José María, *La nueva contratación pública europea y su incidencia en la legislación española*, Madrid, Civitas, 2006.

75. Linares Gil, Maximino I., «La administración tributaria electrónica», a: Cendoya Méndez de Vigo, Juan Manuel i de Ros Cerezo, Rafael Mateu, *Derecho de Internet: la contratación electrónica y firma digital*, Cizur Menor, Aranzadi, 2000; Segarra Tormo, Santiago, «Relaciones entre la administración tributaria y los contribuyentes por vía electrónica», a: Cendoya Méndez de Vigo, Juan Manuel i de Ros Cerezo, Rafael Mateu, *Derecho de Internet: la contratación electrónica y firma digital*, Cizur Menor, Aranzadi, 2000; Angulo Cascán, A., *La administración fiscal electrónica*, Madrid, Marcial Pons, 2004; Oliver Cuello, Rafael i Delgado García, Ana María, «Procedimientos tributarios y nuevas tecnologías», *Nuevas políticas públicas. Anuario multidisciplinar para la modernización de las Administraciones Públicas*, núm. 1, 2005; Linares Gil, Maximino I., «Situación y retos de la administración electrónica y el empleo de la firma electrónica», *Alcabala. Revista de Hacienda Pública de Andalucía*, núm. 32, 2005.

En menys de deu anys han estat publicats, per part d'autors espanyols, més de 70 articles, 40 articles en llibres col·lectius i 40 llibres (dels quals una desena eren llibres col·lectius centrats en l'impacte de les TIC en el dret). El gruix d'aquestes publicacions es concentra al voltant del règim jurídic de l'administració electrònica. La gran majoria d'aquests treballs els han publicat en revistes i editorials espanyoles, principalment, professors titulars i investigadors en formació.

A la vista de totes les publicacions referenciades s'han pogut apuntar bona part dels nombrosos canvis que s'han introduït en el nostre ordenament jurídic-copúblic com a causa directa de l'extensió en l'ús de les TIC. En particular, s'ha pogut veure succintament de quina manera els conceptes pensats per al món analògic s'han eixamplat o s'han estirat, però no sembla que, en general, hagin canviat.

A través de la lectura de les publicacions incloses en aquest comentari s'han conegut propostes de definició de nous conceptes que permeten descriure i regular la realitat que es deriva de l'ús de les TIC en l'àmbit públic i que aniran integrant el dret públic de la societat de la informació.⁷⁶

76. Bernadí es refereix al dret públic electrònic. Vegeu una anàlisi detallada dels elements que el conformen a: Bernadí Gil, Xavier (ed.), *Administracions públiques i Internet. Elements de dret públic electrònic*, Barcelona, Fundació Carles Pi i Sunyer, 2007.

RESUM

Revista catalana de dret públic, 35, ISSN 1885-5709, 2007

Font de la classificació: Classificació Decimal Universal (CDU)

Font dels descriptors: paraules clau facilitades pels autors

35:004

Agustí Cerrillo i Martínez, professor agregat de dret administratiu de la Universitat Oberta de Catalunya

ca Les tecnologies de la informació i la comunicació en el debat del dret públic contemporani

p. 357-382

Les TIC estan tenint un impacte important en diferents institucions del dret públic. En les pàgines anteriors s'ha realitzat una aproximació a les publicacions generades per autors espanyols relatives al paper del dret en la societat de la informació, el govern d'In-

ternet, l'impacte de les TIC en l'esfera privada i les relacions dels poders públics amb els ciutadans a través de les TIC, amb una incidència especial en l'administració electrònica.

Paraules clau: tecnologies de la informació i la comunicació (TIC); Internet; dret públic; administració electrònica.

RESUMEN

Revista catalana de dret públic, 35, ISSN 1885-5709, 2007

Fuente de la clasificación: Clasificación Decimal Universal (CDU)

Fuente de los descriptores: palabras clave facilitadas por los autores

35:004

Agustí Cerrillo i Martínez, profesor agregado de derecho administrativo de la Universitat Oberta de Catalunya

ca Les tecnologies de la informació i la comunicació en el debat del dret públic contemporani

es Las tecnologías de la información y la comunicación en el debate del derecho público contemporáneo

p. 357-382

Las TIC están teniendo un impacto importante en diferentes instituciones del derecho público. En las páginas anteriores se ha realizado una aproximación a las publicaciones generadas por autores españoles relativas al papel del derecho en la sociedad de la infor-

mación, el gobierno de Internet, el impacto de las TIC en la esfera privada y las relaciones de los poderes públicos con los ciudadanos a través de las TIC, con una especial incidencia en la administración electrónica.

Palabras clave: tecnologías de la información y la comunicación (TIC); Internet; derecho público; administración electrónica.

ABSTRACT

Revista catalana de dret públic, 35, ISSN 1885-5709, 2007

Classification source: Universal Decimal Classification (UDC)

Key words source: Key words are given by the authors

35:004

Agustí Cerrillo i Martínez, assistant teacher of Administrative law. Universitat Oberta de Catalunya

ca Les tecnologies de la informació i la comunicació en el debat del dret públic contemporani

en Information and Communications Technologies in the Debate on Contemporary Public Law

p. 357-382

Information and communications technologies are having a strong impact on different institutions of public law. The previous pages are an approach to the publications generated by Spanish authors, dealing with the role of law in the information society, Inter-

net governance, the impact of information and communications technologies on the private sphere and the relations of public powers with citizens through ICTs, with a special emphasis on electronic administration.

Key words: information and communications technologies; Internet; public law; electronic administration